

Necropola „Sfântul Gheorghe”- Nou, sanctuar al Sfinților Martiri Brâncoveni

Mormântul și moaștele Sfintei Doamne Maria Brâncoveanu

Un articol de: Pr. Dr. Emil Nedelea Cărmăzaru Ziarul Lumina- 23-24 Feb 2026

Viața Sfintei **Doamne Maria Brâncoveanu** - sau Marica, așa cum era alintată de familie - a fost o veritabilă școală a demnității și un model desăvârșit al unei femei creștine autentice, purtătoare a unei suferințe unice, trăită până la capăt, copărtașă la mucenicia membrilor familiei sale, Sfinții Brâncoveni, unde iubirea și durerea s-au împletit tainic cu nădejdea, iar credința statornică cu frângerea inimii, într-o perspectivă a apoteozei duhov-nicești, mântuitoare. Ne întrebăm: Ce va fi fost în inima unei asemenea mame când și-a văzut patru copii, pe iubitul ei soț și pe sfetnicul de nădejde al familiei, decapitați de satârul crudului satrap, pe malul Bosforului, la Yali Kiosc, într-un tablou de coșmar, ce ne înfioară și acum, când vorbim despre această scenă teribilă? Numai Dumnezeu știe durerea sfâșie-toare a acestei sfinte mame române.

A cunoscut slava, dar și greutatea și responsabilitatea domniei, fiind permanent alături de iubitul și sfântul ei soț, Constantin Brâncoveanu, o prezență emblematică, discretă și plină de forță, ca un dar proniator pentru această sfântă familie domnească. A fost chemată să poarte în tăcere crucea pierderii celor dragi, fără revoltă, fără strigăt. Suferința ei a avut întotdeauna o perspectivă superioară, profund creștină, transformată într-o rugăciune curată a inimii de mamă a unsprezece copii (patru prinți și șapte prințese) și de soție desăvârșită. În ea, durerea nu a ars distructiv, ci a curățit, a luminat, în duhul jertfei și al nădejzii mântuitoare, izbăvitoare. O femeie profund religioasă, rugătoare, înțeleaptă, generoasă, cu un caracter puternic, dedicată familiei și comunității, fapt ce a ajutat-o să facă față teribilelor provocări ale vieții.

Tocmai de aceea, în peste doi ani și jumătate, cât a stat în captivitate la Constantinopol și în exilul din Kutahia (Kutais) pe țărmul estic al Mării Negre, credința nezdruincată și iubirea de Dumnezeu au ținut-o în viață.

Și îndată, în mod vizibil, dreptatea divină se manifestă ca atare. Ștefan Cantacuzino (1714-1716), cel care a urmat la tron domnitorului mazilit, Constantin Brâncoveanu, și Stolnicul Constantin Cantacuzino, care au uneltit împotriva domnitorului martir, sunt executați prin spânzurare, la Constantinopol, în noaptea de 6-7 iunie 1716, iar după câteva zile, aceeași soartă au avut-o și alți complotiști din grupul lor. La aceasta se adaugă și moartea unui important dușman al Voievodului Constantin Brâncoveanu, marele vizir Gin-Ali Pașa, ucis în lupta cu austriecii de la Petrovaradin (5 august 1716), unde turcii au suferit o importantă înfrângere.

Astfel, văduva domnitorului martir, Maria Brâncoveanu, împreună cu ceilalți membri ai familiei sale rămași în viață revin din surghiun, în luna noiembrie a anului 1716 (după unii istorici, în martie 1717), otomanii înțelegând, în această conjunctură, importanța credibilității de care se bucura Maria Brâncoveanu în Țara Românească pentru a sprijini demersul lor privind aducerea pe tronul Țării Românești a lui Ion Mavrocordat. În acest context, noul domn, Ion Mavrocordat (1716-1719), al cărui frate, Nicolae Mavrocordat, fusese capturat de austrieci, primea o susținere eficientă din partea văduvei Maria Brâncoveanu, o persoană credibilă în fața boierimii și a poporului, primită în țară cu multă cinste.

De-a lungul timpului s-au născut multe întrebări legitime legate atât de mormântul și moaștele Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu, cât și despre mormântul și, de acum, moaștele Sfintei Doamne Maria Brâncoveanu, precum și ale celorlalți sfinți martiri uciși la Țarigrad în ziua de 15 august 1714. Răspunsurile au venit în mod natural, evidențiate de numeroasele documente istorice, arheologice și antropologice, care au fost puse în lumină mai ales după anul 1914, atunci când a fost descoperit înscrisul de pe cunoscuta candelă a Mariei Brâncoveanu, din ultima ctitorie a Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu, Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou.

Secretarul personal al lui Constantin Brâncoveanu, Antonio Maria del Chiaro, arăta în cunoscuta sa lucrare „Revoluțiile Valahiei”: „După tragedie sultanul se îndepărtă, iar capetele celor uciși fură purtate prin oraș, pe prăjini. Să strânse lume multă în jurul acestor cadavre iar Marele Vizir, te-mându-se de vreo răscoală, căci însăși turcii se îngrozire de atâta nedreptate, ordonă aruncare a cadavrelor în mare, de unde, pe ascuns, fură pescuite de câțiva creștini și îngropate într-o mănăstire numită Calchi (Halki) nu departe de Constantinopol”.

Despre mormântul voievodal din biserica “Sfântul Gheorghe”-Nou avem o însemnare documentară foarte importantă din ziua de 20 iulie 1742, atunci când nepotul Sfântului Domnitor Constantin Brâncoveanu, Constantin, lasă bisericii o moșie moș-tenită de la „fericitul întru pomenire moșul meu Constantin vodă Basarab”, care în acest „sfânt lăcaș nu numai ctitor desăvârșit iaste”, dar aici „și oasele fericiților întru pomenire și a tot neamul nostru astrucat” (Emil Vârtosu, „Mărturii Brânco-venești”, 1926). Se înțelege de aici faptul că Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou este o veritabilă gropniță domnească a familiei domnitorului martir, în care au fost „astrucați” (înmormântați) membrii familiei voievodale. Conform Emanuelei Cernea, istoric de artă la Muzeul Național de Artă al României, expresia „fericiții întru pomenire” se referă la grupul martirilor Brâncoveni și emite o ipoteză deosebit de interesantă, bazată pe argumente istorice solide, susținând că în cripta de la „Sfântul Gheorghe”-Nou au fost depuse de către Maria Brâncoveanu și rămășițele pământești ale celor patru fii ai voievodului, cu atât mai mult cu cât și analiza antropologică efectuată în anul 2014 arată că „osemintele din sicriul lui Constantin Brâncoveanu provin de la mai mult de trei schelete, printre ele regăsindu-se și oasele

unui adolescent”. „Cuvântul «fericitul» este asociat voievodului martir și inscripția de pe candela comandată de doamna Marica, în timp ce pe copia acestei inscripții aflată pe candela de la mormântul banului Manolache Lambrino, soțul domniței Bălașa, îl desemnează pe acesta din urmă cu formula de robul lui Dumnezeu” (Emanuela Cernea, „Mărturii Brâncovenești”, 2014, pp. 435-436).

Această ipoteză este susținută de o aprofundată analiză istorică, arătând că prima înmormântare a unui membru al familiei Brâncoveanu, în Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou, înainte de aducerea osemintelor mucenicești ale Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu, a fost a domniței Smaranda, mezina familiei Brâncoveanu. Astfel, demersul Mariei Brâncoveanu de aducere a osemintelor soțului ei, în data de 12 iulie 1720, este unul firesc, biserica devenind de atunci o veritabilă necropolă brâncovenească. Studiul de orfevrărie este conturat de o deosebită analiză a candelor istorice din biserică, scoțând în evidență faptul că în afară de cele trei candelă reprezentative - a Mariei Brâncoveanu (1720), a Sfântului Ștefan Brâncoveanu (1734-1735) și a Domniței Bălașa (1745) - au mai existat încă alte trei candelă similare dedicate celorlalți trei fii martiri, considerând într-o logică firească faptul că o mamă așa cum era Maria Brâncoveanu nu ar fi lăsat rămășițele trupești ale copiilor săi martirizați departe de țară, ci le-a adus odată cu osemintele soțului ei, Constantin Brâncoveanu („fiind foarte greu de imaginat că îndurerata mamă ar fi ignorat posibilitatea repatrierii acestora și să fi putut accepta ca rămășițele trupești ale fiilor să fie cinstite și plânse doar de străini”). Candela Sfântului Ștefan Brâncoveanu, datată 1734-1735, ar fi astfel „un prinos adăugat de familie, ulterior aducerii osemintelor acestuia în țară” (Emanuela Cernea, „Mărturii Brâncovenești”, pp. 434-440). Sigur, ne putem gândi într-o logică simplă că și osemintele mucenicești ale Sfântului Sfetnic și Martir Ianache ar fi putut fi aduse în același timp și în același loc, și el fiind un sfetnic iubit și devotat al familiei Brâncoveanu.

Trebuie să avem în vedere și faptul că Doamna Maria Brâncoveanu a strămutat osemintele mu-ce-nicești, aduse din insula Principilor, la „Sfântul Gheorghe”-Nou, într-un mod discret și la fel de discret au fost înhumate în ctitoria brâncovenească din București. Tocmai de aceea, pe placa funerară din marmură nu apare nici un înscris referitor la mormântul domnitorului martir, ci acesta a fost încrustat pe candelă, așa cum s-a procedat și cu celelalte candelă menționate mai sus. Altfel, turcii ar fi putut profana mormântul, întrucât evenimentele erau încă proaspete, iar domnitorul fusese condamnat pentru fapte de trădare față de Înalta Poartă. Această discreție a fost de fapt o măsură de precauție necesară din partea Mariei Brâncoveanu, a celorlalți membri ai familiei și în mod cert și din partea slujitorilor de atunci ai sfântului lăcaș brâncovenesc.

Un moment important este și ziua înmormântării Marelui Ban Grigorie Brâncoveanu, din ziua de 30 aprilie 1832, ultimul descendent de parte masculină din familia domnitorului martir. Atunci, Episcopul Ilarion al Argeșului a rostit un cuvânt de învățătură în Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou, din care prezentăm câteva idei: „Ertăți-mă, dar, că lăsând

celelalte fapte vrednice de laudă ale lor, una măcar vă povestesc, a ctitoriei sfântului lăcașului acestuia, Doamnei Marica, soției fericitului ctitor Constandin Voievod Brâncoveanu, spre pilda și mângâierea jalnicilor rudenii ale mortului... după ce s-au îngropat și au putrezit trupurile iubiților săi... și aceasta femeiască desgropându-le, au venit cu aceste oase ale lor, aici, și le-au îngropat în mormântul ctitoricesc, peste care murind și ea s-au adaos” (Emil Vârtosu, „Așezăminte Brân-co-venești”, 1938, p. 441). Episcopul Ilarion subliniază faptul că osemintele mucenicești ale Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu au fost strămutate în acest sfânt lăcaș, împreună cu „aceste oase ale lor”. Sesizăm faptul că este folosit pluralul, care arată că Maria Brâncoveanu a adus în biserică, din insula Principilor (Halki), în afară de osemintele soțului ei, Constantin, și alte oseminte, ale celorlalți martiri Brâncoveni, iar apoi ea însăși „s-a adaos” (adăugat) în acest mormânt, alături de soțul ei.

Cuvintele Episcopului de Argeș au fost confirmate și de cartografia (inventar) întocmită în anul 1838, în care se menționează „o poală mare, roșie, de mătase în biserică pe mormântul Brânco-veanului” (Academia Română, „Cartografia bunurilor mișcătoare și nemișcătoare ale Bisericii Sf. -Gheorghe-Nou din București”, nr. 53, fila 509).

Apoi, raportul întocmit în anul 1881 de către Pantazi Ghica confirmă încă o dată faptul că în Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou se află „mormintele lui Constantin Brâncoveanu și cel al lui Grigore Brâncoveanu, cu familiile lor” (Pantazi Ghica, „Raportul despre monumentele naționale-istorice”, 1881, publicat de V.A. Urechia).

În aceeași idee, preotul Marin Dumitrescu, de la Biserica „Sfântul Ioan” (Moși) din Capitală, în anul 1899 spunea despre această ctitorie brâncovenească: „În interiorul acestei sfinte biserici se află mormintele lui Constantin Brâncoveanu cu familiile lor” („Istoricul a 40 de biserici din România”, p. 110).

Putem trage concluzia documentată că mormântul Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu era cunoscut, conform celor învederate mai sus, cu mult înainte de anul împlinirii bicentenarului de la martiriul Sfinților Brâncoveni - 1914, când descoperirea înscrisului de pe candela Mariei Brâncoveanu, ce vorbește despre mormântul soțului ei, aduce mai multă lumină în cadrul demersurilor istorice, arheologice și antropologice ulterioare.

Așadar, este lesne de înțeles faptul că și alți membri ai familiei Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu au fost înmormântați în criptele din biserică, printre care desigur și credincioasa Doamnă Maria Brâncoveanu, lucru evidențiat atât în panegiricul ilustrului Episcop Ilarion al Argeșului, mai sus pomenit, cât și în cunoscutul epitaf de pe candela așezată la mormântul voievodal: „Această candelă, ce s-au dat la Sveti Gheorghie cel Nou, luminează unde odihnesc oasele fericitului Domn Io Costandin Brâncoveanu Basarab Voievod și iaste făcută de Doamna mării sale Mariia, carea și Măriia sa

nădăjduiaște în Domnul, iarăși aici să i se odihnească oasele, Iulie, în 12 zile, leat 7228 [1720]”.

Candela monumentală a Mariei Brâncoveanu a fost readusă, după 43 de ani, în ziua de 9 august 2009, de la Muzeul Național de Istorie a României și reamplasată la locul ei, deasupra mormântului voievodal, în Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou, din patrimoniul căreia face parte. Demersurile pentru realizarea acestui deziderat au fost întreprinse cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, prin Oficiul parohial și prin implicarea unor oameni de suflet, precum vrednicul de pomenire academician Răzvan Theodorescu, arheologul dr. Gheorghe Mănucu Adameșteanu, cu înțelegerea directorului Ernest Oberlander-Târnoveanu.

Un alt moment important, pe care-l consemnăm în demersul nostru de cunoaștere a realităților istorice despre mormântul voievodal de la Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou, îl reprezintă anul 1932, atunci când au avut loc săpături arheologice coordonate de către istoricul Virgiliu Drăghiceanu, secretar al Comisiei Monumentelor Istorice din acea perioadă, cu implicarea personală a marelui savant român Nicolae Iorga. Lucrările au început într-o zi de vineri, 9 decembrie 1932, și s-au încheiat tot într-o zi de vineri, 16 decembrie, același an.

În timpul lucrărilor efectuate, șantierul arheologic a fost vizitat de către întâiul Patriarh al României, Miron Cristea, de istoricul Nicolae Iorga, de iluștrii profesori Mina Minovici - medic legist și Francisc Rainer - antropolog (în anumite surse este menționat și numele prof. Nicolae Minovici - medic legist, fratele savantului Mina Minovici), arhitectul Ionescu Berechet etc. În acest context, un moment emoționant a avut loc atunci când marele istoric Nicolae Iorga, cu capul descoperit reverențios, lângă mormânt, a rostit în fața întregii asistențe din biserică: „Mă închin în fața ta, mare domn și bun creștin al neamului românesc!” („Adevărul”, anul 13, decembrie 1932; „Monografia Bisericii «Sf. Gheorghe»-Nou”, Ed. Basilica, 2014, p. 77).

Concluziile formulate de specialiști în urma examinării osteologice au fost expuse într-un raport medico-legal, înșușit atunci de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea, Comisia Monumentelor Istorice din România, în ședința din 20 decembrie 1932, -la care a participat și Patriarhul României, Miron Cristea, a aprobat concluziile raportului prezentat și a dat publicității un comunicat prin care a -subliniat autenticitatea mormântului Domnitorului Martir Constantin Brâncoveanu din Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou.

Conform raportului arheologic, „săpătura a fost extinsă la nord de cripta lui Constantin Brâncoveanu, unde sub o boltă spartă au fost descoperite două sicrie, unul de dimensiuni normale, iar celălalt cât o casetă” (ziarul „Dimineața”, 16 decembrie 1932,

p. 10). Cele din coșciugul de mici dimensiuni au fost atribuite de către Virgiliu Drăghiceanu Doamnei Maria Brâncoveanu, decedată în luna decembrie a anului 1729. Arheologul avea în vedere textul candeliei din 12 iulie 1720, în care soția domnitorului menționa faptul că-și dorește să fie înmormântată alături de soțul ei („Mărturii Brâncovenești”, 2014, p. 333).

Cercetări istorice au ilustrat faptul că în mormântul voievodal au mai fost înmormântați, de-a lungul timpului, din familia Brâncoveanu, și Domnița Ilinca Brâncoveanu („Adevărul”, 23 decembrie 1932, p. 3), Domnița Smaranda și apoi soțul Domniței Bălașa, Marele Ban Manolache Lambrino, despre care s-a făcut vorbire mai sus: „Această candilă, ce s-au dat la Sfânti Gheorghe cel Nou, luminează unde odihnesc oasele robului (lui) Dumnezeu Manolache Lambrino, ce au fost mare banu, și iaste făcută de soția dumisale, Măria Sa Domnița Bălașa Brâncoveanca, care și Măria Sa nădăjduiește în Domnul, iarăși aicea să i se odihnească oasele, Sept(emvrie) 15 dn(i), leat 7524 (1745)” (Alexandru Elian, „Inscripțiile medievale ale României [1395-1800]; „Monografia Bisericii «Sf. Gheorghe»-Nou”, 2014, pp. 70-72).

Istoricul Emil Vârtosu, evidențiind actul din 20 iulie 1742 și făcând referire la nepotul lui Constantin Vodă Brâncoveanu, biv vel stolnicul Constantin Brâncoveanu, care făcea o danie Mănăstirii „Sfântul Gheorghe”-Nou, spune că este „o mărturie... de unde se străvede clar autenticitatea înmormântării lui vodă Brâncoveanu în biserica Sfântul Gheorghe Nou și nu numai a lui, ci și a Doamnei Maria și a întregului neam brâncovenesc” (Emil Vârtosu, „Mormântul lui Constantin Brâncoveanu”, Revista Istorică, XII, 1926, 7-9, p. 208; „Sf. Martir C-tin Brâncoveanu, mărturisitor jertfelnic și ctitor darnic”, vol. 2, pp. 112-113, Ed. Cuvântul Vieții, 2014).

Într-o scrisoare adresată lui Nicolae Iorga, Virgiliu Drăghiceanu exclama: „Pentru mine nu mai este nici o îndoială că ne aflăm în fața mormântului lui Brâncoveanu, în care zace și DOAMNA MARIA și Manolachi banul” („Neamul românesc”, IX, 1914, nr. 28, p. 8 și N. Iorga, „Cronica”, în: Drum drept, II, 1914, p. 208).

O consemnare deosebit de importantă o avem de la memorialistul și scriitorul român Constantin Gane, martir al temnițelor comuniste, mort la închisoarea Aiud în ziua de 12 aprilie 1962, autorul celebrei opere „Trecute vieți de Doamne și Domnițe”, care în capitolul dedicat Mariei Brâncoveanu, referindu-se la moartea ei, spunea următoarele: „Astfel, necurmatele aceste griji pentru viitorul nepoțelului ei, și tristele amintiri ale uneia din cele mai groaznice tragedii ce cunoaște istoria și care erau ale ei își petrecu văduva Brâncoveanului anii ei din urmă, pe când, bătrâna, se stinse în București, în decembrie 1729. O astrucară (în mormântară) fetele care mai erau în viață și iubitul nepot Constantin, alături de soțul ei, în același mormânt din biserica Sfântul Gheorghe”. Iar în nota de subsol a aceleiași pagini adaugă: „Ion Vodă Mavrocordat, Doamna Maria, Domnița Ileana (Mavrocordat) și Domnița Bălașa (Lambrino) precum și Manolache Lambrino își au

mormintele tot acolo” (Constantin Gane, „Trecute vieți de Doamne și Domnițe”, 1943, vol I, p. 353).

De menționat este faptul că între anii 1932 și 2014, când au avut loc cunoscute lucrări arheologice, mormântul voievodal din Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou a mai fost încă o dată desfăcut, în anul 1985, de această dată cu intenția de a-l consolida, cu binecuvântarea vrednicului de pomenire Patriarh Iustin Moiescu, în concordanță cu lucrările de șantier ce aveau loc în acea perioadă. Redăm mai jos un extras din caietul de șantier al profesorului Panait I. Panait, expert arheolog, cel care mi-a pus la dispoziție acest document și care ne-a îndrumat cu discreție și competență, mai târziu, în anul tricentenar, 2014: „Astăzi, 7 octombrie 1985, a fost desfăcut mormântul Domnitorului Constantin Brâncoveanu din Biserica «Sfântul Gheorghe»-Nou. Această intervenție a fost făcută cu aprobarea Consiliului Culturii și a Patriarhiei Române, având ca scop coborârea plăcilor funerare din biserică, precum și consolidarea cripei voievodale. Cu această ocazie, la ora 12:45 a sosit la biserică Preafericitul Iustin Moiescu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, însoțit de Preasfințitul Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, consilierii: preot Ioan Neamu, preot Constantin Popescu, precum și alte fețe bisericești. Mai erau prezenți arhitectul Ștefan Balș, coordonatorul proiectului de restaurare, arhitect Henriette Delavrancea, arhitect Nicolae Stoian. Asistau la acest eveniment Constantin Bălăceanu-Stolnici și domnul Sturdza, epitropi la Biserica Domnița Bălașa. Am mai remarcat printre cei de față pe prof. univ. Radu Vergatti și Aristide Ștefănescu. După ce a fost identificat sicriul cu osemintele domnitorului martir Constantin Brâncoveanu, Patriarhul Iustin a îndrumat pe cei doi preoți slujitori ai Bisericii «Sfântul Gheorghe»-Nou, părintele Gheorghe Didicescu și părintele Traian Ghica, să așeze sicriul cu osemintele mucenicești ale Voievodului Constantin Brâncoveanu, precum și celelalte sicrie identificate încă din anul 1932, într-un loc protejat din interiorul cripei, astfel încât să nu fie modificată buna așezare a osemintelor de la locul lor. Scopul deshumării a fost, așa cum am precizat, întărirea structurii de rezistență a cripei și nu scoaterea din mormânt a sfintelor oseminte. După aceasta, au fost finalizate lucrările prevăzute, așezându-se plăcile funerare la noua cotă stabilită în proiect”.

Astfel, ultima intervenție la mormântul voievodal din Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou, înainte de anul 2014, a avut loc în anul 1985.

În anul 2014 s-au împlinit 300 de ani de la martirizarea Sfinților Brâncoveni. Prin implicarea și dragostea sa pentru Sfinții Martiri Brâncoveni, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, a acordat Înalta binecuvântare pentru desfășurarea lucrărilor arheologice și antropologice, în baza avizului Ministerului Culturii, de desfacere a mormântului voievodal și identificare a moaștelor Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu, precum și a celorlalte rămășițe pământești aflate în criptele din mormântul voievodal al Bisericii „Sfântul Gheorghe”-Nou.

Pentru acest moment istoric și duhovnicesc, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a aprobat constituirea unei comisii formate din specialiști arheologi, istorici, antropologi, teologi, un arhitect specialist în monumente istorice, precum și specialiști în restaurare de piatră monumentală. Șantierul arheologic a fost coordonat cu înaltă competență profesională de dr. arheolog specialist Gheorghe Mănucu-Adameșteanu, din partea Muzeului Municipiului București.

Membrii Comisiei au fost: Înaltpreasfințitul Părinte Varsanufie, la acea vreme Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor; ilustrul prof. univ. dr. Emilian Popescu; reputatul prof. dr. Panait I. Panait, istoric și renumit arheolog; Pr. Dr. Emil-Nedelea Cărmăzaru, parohul bisericii Sfântul Gheorghe-Nou; dr. Raluca Iuliana Popescu, arheolog specialist; Ingrid Pool, expert în arheometrie; dr. Andrei Soficaru, specialist antropolog la Institutul „Francisc Rainer” al Academiei Române; dr. Mihai Constantinescu, specialist antropolog la Institutul „Francisc -Rainer” al Academiei Române; părintele Ionuț Corduneanu, vicar patriarhal; părintele Alexandru Moțoc, inspector general bisericesc; arhitect dr. Dan D. Ionescu, specialist în monumente -istorice; prof. Anton Rațiu, sculptor; Alexandru Siminic, sculptor restaurator pentru monumente istorice. La această lucrare din Biserica „Sfântul Gheorghe”-Nou a participat și o echipă de la Sectorul cimitire și servicii funerare al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Intervenția arheologică la mormântul Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu s-a desfășurat în perioada 12-15 mai 2014. Operațiunea de desfacere a plăcii funerare a început în dimineața zilei de luni, 12 mai, când a fost desfăcută, cu multă atenție, piatra funerară a mormântului, ce cântărește aproximativ o mie de kilograme. Apoi a fost scos „patul” de cărămidă pe care fusese așezată piatra funerară în anul 1985. Ulterior, echipa a purces la desfacerea plăcii de beton, așezată deasupra criptelor în timpul lucrărilor de consolidare și protejare a mormântului, efectuate tot în anul 1985, sub coordonarea renumitului arhitect Ștefan Balș.

După ce a fost deschisă placa de beton în ziua de marți, 13 mai, au fost găsite trei cripte despărțite prin pereți de cărămidă, în interiorul cărora se aflau trei sicrie. Primul sicriu identificat a fost cel al domnitorului Ioan Mavrocordat (1716-1719). Sicriul se afla în cripta din latura de sud-vest. Prima stabilire a identității osemintelor domnitorului a fost realizată pe baza unui recipient din sticlă, sigilat la ambele capete, ce conținea un document olograf, semnat de către principele George Nicolae Mavrocordat, la data de 22 mai 1934, prin care arăta că în acel sicriu se află exclusiv osemintele strămoșului său, domnitorul Ioan Mavrocordat. Acest document lămurește identitatea osemintelor domnitorului Ioan Mavrocordat, precum și faptul că, potrivit documentului evocat, „în racla a doua se găsesc oseminte străine familiei Mavrocordat, care nu trebuie confundate cu cele ale lui Ioan Vodă Mavrocordat, care sunt așezate chiar sub capătul cripei”. În plus, la identificarea osemintelor lui Ioan Vodă Mavrocordat a contribuit și existența unor litere

confectionate din metal, cu inițialele „I.M.” (Ioan Mavrocordat) și a unei coroane în miniatură, alcătuită tot din metal, toate acestea fiind aplicate pe sicriu.

Așadar, specialiștii arheologi și antropologi, pe baza cercetărilor prezente și a celor anterioare, au stabilit faptul că în sicriul alăturat lui Ioan Vodă Mavrocordat sunt oseminte ale familiei Brâncoveanu, aflate în cripta de sud-est.

Odată ce a fost stabilită apartenența osemintelor din cele două cripte, atenția membrilor comisiei s-a îndreptat asupra celui de-al treilea sicriu, situat în latura de nord a mormântului.

În conformitate cu relatările arheologice mai vechi, în această criptă au fost identificate moaștele Domnitorului Martir și Sfânt Constantin Vodă Brâncoveanu. Ele erau așezate în formă de cruce, iar craniul sfântului se afla în partea de sus a acestor moaște.

Mi-a atras atenția faptul că în partea superioară a craniului Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu se află o perforație circulară pe osul parietal stâng. I-am întrebat atunci pe specialiștii antropologi de unde ar putea proveni această perforație. În urma cercetărilor efectuate, aceștia au concluzionat și în raportul antropologic că perforația respectivă a fost cauzată de un corp tăios, produs din interior spre exteriorul craniului („Monografia Bisericii «Sf. Gheor-ghe»-Nou”, Ed. Basilica, 2014, pp. 110-112). Această expertiză antropologică a fost corelată cu descrierea lui Anton Maria del Chiaro, care spunea despre capetele martirilor Brâncoveni că au fost purtate în sulite (prăjini) pe străzile orașului, iar după aceea au fost aruncate în mare și apoi recuperate de câțiva creștini, împreună cu celelalte rămășițe pământești, și duse în insula Halki.

Foarte important în demersul de identificare antropologică este faptul că în partea posterioară a mandibulei craniului Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu au fost descoperite „urme ale unor leziuni produse cu obiecte tăioase”, observații care sunt în concordanță cu datele istorice cunoscute despre uciderea prin decapitare a Sfinților Martiri Brâncoveni, în ziua de 15 august 1714. Acestea au fost corelate și cu observațiile realizate cu ocazia analizei antropologice efectuate în anul 1932, care atestă faptul că la una dintre vertebrele cervicale există o tăietură „oblică” produsă de un corp tăios.

Având la bază raportul antropologic din anul 2014, în anul următor, în data de 3 august 2015, Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” al Academiei Române a emis un „Atestat privind Raportul referitor la osemintele din criptele de la Biserica Sfântul Gheorghe-Nou” în care concluzionează: „Luând în considerare datele din raportul respectiv și datele stabilite cu privire la înhumarea osemintelor respective în Biserica Sf. Gheorghe-Nou, ca și a datelor istorice legate de ele, se poate preciza că printre aceste oseminte se află și cele ale domnitorului Constantin Brâncoveanu și al unuia din fiii săi (probabil Ștefan)”. Documentul este semnat de către acad. prof. dr. Constantin

Bălăceanu-Stolnici, director onorific al institutului; prof. dr. Cristiana Suzana Glavce, director al institutului; prof. dr. Alexandru T. Ispas, secretar științific al institutului.

În anul 2025, în ședința din 1-2 iulie, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin implicarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel în calitate de președinte, a aprobat canonizarea a 16 femei românce cu viață sfântă, printre care și Maria Brâncoveanu, cu titlul de „Sfânta Doamnă Maria Brâncoveanu”. Astfel, în anul 2026 va avea loc și proclamarea locală a canonizării Sfintei Doamne Maria Brâncoveanu. Despre jertfa și suferința acesteia, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel spunea: „Deși Doamna Maria Brâncoveanu a supraviețuit fizic martirizării familiei sale, totuși putem spune că ea a murit de cinci ori, a murit de fiecare dată când cei patru fii și soțul ei au plecat capul sub sabia călăului, preferând să moară creștini ortodocși decât să trădeze credința creștină strămoșească a poporului român” († Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Cuvânt adresat cu prilejul concertului „Bucuria Învierii”, Ateneul Român, București, luni, 19 mai 2014).

Din informațiile istorice, arheologice și antropologice expuse, inclusiv prin corelarea datelor din analiza arheologică și antropologică din anul 1932, putem afirma că în mormântul voievodal se află și osemintele soției Domnitorului Martir, Maria Brâncoveanu, precum și a cel puțin doi dintre fiii martirizați: Ștefan și Matei. Aceste aspecte au făcut obiectul examinării antropologice din anul 2014 și a unei ulterioare expertize medico-legale antropologice în interes istoric, cea din urmă fiind efectuată chiar în luna ianuarie a anului 2026, ambele susținând această realitate istorică: în necropola de la „Sfântul Gheor-ghe”-Nou se află moaștele Sfinților Martiri Brâncoveni și ale Sfintei Doamne Maria Brâncoveanu.

În continuare prezentăm câteva detalii importante pentru a înțelege procesul de identificare a osemintelor (moaștelor) Mariei Brâncoveanu, în concordanță cu concluziile lui Virgiliu Drăghiceanu din decembrie 1932, în conformitate cu raportul antropologic privind osemintele umane descoperite în Biserica „Sfântul Gheor-ghe”-Nou, realizat de către antropologii Mihai Constantinescu și Andrei Soficar în anul 2014, din care reținem următoarele aspecte: „În data de 13 mai 2014 ne-au fost puse la dispoziție o pereche de femure întregi, provenind tot din racla cu oseminte atribuite domnitorului Constantin Brâncoveanu. Acestea aparțin unui individ adult (posibil cu o vârstă mai înaintată, ținând cont de apariția de entesofite pe trohantere și liniile aspre)” (Raportul antropologic prezentat în „Mărturii Brâncovenești”, coordonator Gh. Mănucu- Adameșteanu, Ed. Agir, București, 2014, p. 379). Așadar, elementele osoase prezentate și identificate atunci aparțineau unui individ cu „o vârstă mai înaintată”, corelate și cu celelalte elemente specifice observațiilor antropologice, care proveneau din „sicriul lui Constantin Brâncoveanu”, conform aceluiași raport antropologic prezentat în vol. „Mărturii Brâncovenești” (p. 396, figura 4, schelet C). Aceste oseminte indicau în mod firesc, conform datelor istorice și observațiilor arheologice anterioare asupra mormântului

voievodal, persoana Doamnei Maria Brâncoveanu. În acest context, osemintele examinate antropologic și alte fragmente osoase provenite din același sicriu al Sfântului Martir Constantin Brâncoveanu au fost așezate separat, într-un sac curat din in, și coborâte apoi în criptă, într-o cutie special amenajată, într-un loc accesibil, gândindu-ne, desigur, la faptul că va veni o zi când acestea vor putea fi din nou examinate. De față cu antropologii a fost așezat deasupra osemintelor un înscris olograf pe o foaie de hârtie, având următoarele cuvinte: „Biserica Sfântul Gheorghe mai 2014 - pereche femure, individ de sex feminin, vârstă adultă - oasele au fost recuperate din sicriul lui Constantin Brâncoveanu”. Erau prezenți și alți membri ai comisiei, precum și părintele coslujitor Vladimir Lapte, părintele medic Adrian Roșca, preot îmbisericit la Parohia „Sfântul Gheorghe”-Nou.

Deși în raportul antropologic enunțat, probabil din prudență, era trecut „sex indeterminabil”, privitor la osemintele aparținând „unui individ mai în vârstă”, textul olograf prezentat mai sus arăta, avem și convingerea cercetătorilor, că se referea, conform datelor istorice și arheologice corelate, la Doamna Maria Brâncoveanu.

Având în vedere cele prezentate mai sus, pentru actualizarea și atestarea antropologică a moaștelor Sfintei Doamne Maria Brâncoveanu, precum și a celorlalte oseminte, ne-am adresat printr-o cerere, înregistrată cu nr. A9/712/2026 din 20 ianuarie 2026, directorului general al Institutului Național de Medicină Legală „Mina Minovici” din București, prof. univ. dr. Sorin -Hostiuc, solicitând efectuarea unei examinări antropologice medico-legale, în interes istoric, a rămășițelor umane menționate.

Astfel, cererea înaintată a fost soluționată prin repartizare către dr. Mariana Roșu, doctor în științe medicale, medic primar legist în cadrul Laboratorului de Antropologie Medico-Legală Clinică și Prosecturală - INML „Mina Minovici” București, cu vastă competență și experiență în efectuarea expertizelor medico-legale antropologice de identificare pe piese scheletice și pe cadavre mumificate, precum și dr. Larisa Udriștioiu, medic specialist legist în cadrul aceleiași laborator medico-legal, asistent universitar UMF „Carol Davila”.

Mai jos sunt redată câteva aspecte esențiale pentru demersul de identificare, extrase din Raportul de expertiză medico-legală antropologică menționat:

„În urma sortării materialului osos supus expertizei, s-a constatat că aparține a 4 schelete, notate convențional cu scheletul A, scheletul B, scheletul C și scheletul D, precum și 20 de fragmente osoase diverse ce nu pot fi atribuite. Oasele examinate prezintă porozitate și friabilitate accentuată. Sunt de culoare gălbui-cafenie, nu prezintă părți moi și sunt pe alocuri acoperite de pământ uscat. Pe suprafață prezintă zone de așchiere, de culoare albicioasă, consecutive manevrelor de exhumare. /.../

Concluzii:

Materialul osos examinat este de natură umană, provenind de la scheletele a 4 persoane, notate convențional cu A, B, C, D. Dintre acestea:

- Scheletul notat convențional A provine de la o persoană de sex feminin a cărei vârstă (în absența craniului și a oaselor bazinului) se poate aprecia în limite largi la 65-70 de ani.
- Scheletul notat convențional B provine de la o persoană de sex masculin cu vârsta de 25-30 de ani.
- Scheletul notat convențional C provine de la un subadult cu vârsta de 12-13 ani.

Materialul osos examinat nu prezintă leziuni traumatice perimortem, astfel încât nu se pot stabili felul și cauza morții.

Coroborând rezultatul examinării antropologice cu datele de istoric furnizate, apreciem că decesul persoanelor cărora acestea aparțin s-a produs, probabil, cu circa 250-300 de ani anterior cercetării, ceea ce ne permite să concluzionăm că materialul osos este de interes istoric.

În raport cu solicitarea înaintată, apreciem că piesele atribuite scheletului notat convențional A aparțin, cel mai probabil, Mariei Brâncoveanu - decedată în anul 1729, la vârsta de 68 de ani.

În plus, menționăm că piesele atribuite scheletului notat convențional B pot aparține lui Ștefan Brâncoveanu, decedat în anul 1714, la vârsta de 28-29 de ani, iar piesele atribuite scheletului notat convențional C pot aparține lui Matei Brâncoveanu, decedat în anul 1714, la vârsta de 12-13 ani.”

Ca o scurtă concluzie, aducerea moaștelor Sfinților Martiri Brâncoveni în Biserica Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, din inima Bucureștilor, de către Sfânta Doamnă Maria Brâncoveanu, în urmă cu mai bine de trei veacuri, are o semnificație profundă: Sfântul ctitor Constantin Brâncoveanu împreună cu ceilalți Sfinți Martiri Brâncoveni sunt de atunci acasă, în biserica zidită de el, Vodă Brâncoveanu, ca o încununare a ctitoriilor sale, cu valoare de simbol național, mărturie vie a unei jertfe mucenicești ce se aude răspicat peste vremuri și ca o apoteoză a martirajului și demnității creștine.

În anul 2014, când s-a împlinit vremea celor trei veacuri de când Sfinții Brâncoveni L-au slăvit pe Dumnezeu cu sângele lor mucenicesc, după rânduiala noastră ortodoxă, sfintele relicve ale Domnitorului Martir Constantin Brâncoveanu au fost scoase la lumină și puse la loc de cinste în ctitoria brâncovenească de la Kilometrul Zero al României din București. Totodată, în ziua de 16 august, același an tricentenar 2014, dedicat Sfinților Martiri Brâncoveni, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, în fruntea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în prezența mai multor ierarhi din străinătate, a sute de preoți

și diaconi, a mii de credincioși din întreaga țară, a săvârșit slujba de sfințire a lucrărilor de restaurare și înfrumusețare a sfântului lăcaș, având în mijloc moaștele Brâncoveanului ce lumineau cu lumină mare întreaga Românie dreptmăritoare.

Acum, în anul Domnului 2026, cu aceeași rânduială a chiriarhului locului, Părintele Patriarh Daniel, în așteptarea proclamării locale a canonizării Sfintei Doamne Maria Brâncoveanu, cinstitele sale moaște, precum și ale fericiților Prinți Brâncoveni Ștefan și Matei sunt pregătite pentru a putea fi și ele cinstite, împreună cu ale soțului și tatălui lor, după cuviință, întru slava lui Dumnezeu și a Sfintei Sale Biserici, spre dăinuirea credinței pe pământul românesc, pentru care s-au jertfit Sfinții Martiri Brâncoveni.